

การบริหารเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
BUDDHIST ADMINISTRATION FOR PHRAPARIYATTIDHAMMA
SCHOOLS IN GENERAL EDUCATION SECTION

¹พระครูวิจิตรศาสนการ (แนบเนียม) ²ละเอียต จงกลนี และ ³ประจิตร มหาหิง

¹ Phrakhuvijitsasanakan (Naepniam) ²LaEard Chongolnee
and ³Prachitr Mahahing

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

weerapong.happy@gmail.com

Received September 10,2020; Revised November 2, 2020; Accepted December 25,2020

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการบริหารเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาตามบริบทโรงเรียนที่จัดการศึกษาลักษณะพิเศษให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดผลการบริหารเชิงพุทธและการบริหารเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาคือผู้บริหารมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมทั้งในการคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน ในการบริหารงาน ต้องมีกรอบมีรูปแบบที่ชัดเจนไม่ควรให้เป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น ถ้าบุคลากรในโรงเรียนตั้งแต่หัวหน้า ลูกน้อง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติได้ตามหลักคำสอนที่นำมาใช้จะเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปอย่างไม่มีวันเสื่อมและจะได้เป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนอื่นๆอีกด้วย ด้านการบริหารของผู้บริหาร หรือรองผู้อำนวยการโรงเรียนในฐานะผู้นำ ต้องประยุกต์หลักปาปนิกรรมมาใช้เพื่อความสำเร็จ ทำให้ประสบความสำเร็จในการครองตน ครองคน และครองงาน ได้แก่ 1. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้คือ มีความชำนาญในการใช้ความคิด 2. วิรูโห หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้อง

เชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะข้อนี้คือ ความชำนาญด้านเทคนิค 3.นิสสัยสัมปันโน หมายถึง ฟังพาวาภัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะข้อนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

คำสำคัญ: การบริหารเชิงพุทธ, โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

Abstract

The purpose of this academic article is to present the Buddhist administration for the Phrapariyattidhamma Schools in General Education Division according to the context of the schools that manage special characteristics of education in the Buddhist doctrine in order to achieve results in the Buddhist administration. For the Phrapariyattidhamma Schools in General Education Division, administrators have been applying the principles of Buddhism in thinking, planning and operating according to the plan. In the administration, there must be an explicit framework rather than just a symbol. If the school personnel from the chiefs, subordinates throughout the relevant parties could practice according to the doctrine, the school would have its long lasting reputation and popularity of the general people. Furthermore, it would also be a role model for other schools. In administration aspect, the school director or deputy director as a leader must apply the principles of Papanika-Dhamma i.e. the qualities of a successful administrator that lead to the success in occupying one's self, occupying others and occupying one's task. The principles include: 1.Cakkhuma means "intelligence of foresight" For example, if one is a merchant or business executive, one must know where the price of goods is cheap and where should one sell for a higher price. Nowadays, one must know whether the stock price rises or falls. Being a general executive, one must be able to plan and be smart in using the people. This is an attribute of expertise in conception. 2.Vidhuro means capability in administering business, in other words, with specialized expertise. For example, diamond traders must watch out that the diamond is a real or an imitated diamond. A medical chief with surgical expertise must be proficient in operation. This is a technical proficiency. 3.Nissayasampanno means being able to rely on other people because one has a good credit rating or a good human relations. For example, when a merchant travels to trade in foreign cities, he always has other merchants in those cities as friends that offer him residences and loans. A good administrator as well must make friends with others. These characters can be

compared with the proverb "A bird without feathers, a man without friends, they cannot be higher up." This refers to the expertise in human relations.

Keywords: Buddhist Administration, Phrapariyattidhamma Schools, General Education Department.

บทนำ

“การบริหาร” (Management) หรือ (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Administrate” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยความสะดวก (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึงการรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือรัฐมนตรีสำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ การบริหารบางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน ก็หมายถึงของหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคนสิ่งของและหน่วยงานในปัจจุบัน การบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไรและมีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กรให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการ ทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนา มาผสมผสานและประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ เพราะเขาถือว่า การที่จะใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิคของ นักวิชาการชาวตะวันตก ซึ่งพัฒนาการบริหารจัดการมาไม่เกิน 100 ปีนั้นยังเป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุ รวมทั้งมีผู้แพ้ผู้ชนะ เป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังกำไรและการแข่งขัน ดังนั้นเมื่อนักวิชาการทางตะวันตกได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขาเห็นว่าศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้นคือ ศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธ ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึง หลักการบริหารเชิงพุทธในเชิงเปรียบเทียบว่าสามารถบูรณาการ รวมเข้ากันได้ และเป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่ (กนก แสนประเสริฐ, 2559)

การบริหารเชิงพุทธ (Buddhist Management) หมายถึง ความพยายามในการนำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์กับศาสตร์การบริหารแบบใหม่ทั้งนี้เพราะพุทธธรรมเป็นนามธรรมสูงกว่าความรู้สมัยใหม่พุทธธรรมจึงสามารถครอบคลุมทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ทั้งหมดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือพุทธธรรมมีแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยความเชื่อที่ว่า ชีวิตคือการศึกษา (Life is education) มีชีวิตอยู่ก็ต้องมีการศึกษาตลอดเวลา คนทุกคนที่เกิดมาต้องได้รับการพัฒนา

เมื่อพัฒนาแล้วจึงจะถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐอย่างแท้จริง การพัฒนาแนวพุทธนั้นจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งคนและองค์การ บุคลากรพัฒนาเป็นคนดี มีคุณภาพ มีความสุข องค์การเข้มแข็ง การพัฒนาแนวพุทธนั้นจะมุ่งพัฒนาคนแบบองค์รวม คือ วิถีไตรสิกขา หรือ บทเรียน 3 เรื่องที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ คือ (1) ศีลสิกขาหรือ การพัฒนากาย (ศีล) เป็นการเรียนรู้และฝึกทักษะเรื่องระเบียบวินัยของสังคม ทำให้เกิดการพัฒนากาย หรือพฤติกรรมการพัฒนา (2) สมาธิสิกขาหรือการพัฒนาจิต (สมาธิ) เป็นการเรียนรู้และฝึกทักษะทางด้านจิตใจ ทำให้จิตใจพัฒนา จิตอยู่กับงานไม่ประมาท(3) ปัญญาสิกขา(ปัญญา) หรือการพัฒนาปัญญา สามารถทำได้โดยการคบหากับบัณฑิตการศึกษาหาความรู้ การคิดพิจารณาและการปฏิบัติตามความรู้ทฤษฎี (สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, 2531)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนแผนกสามัญศึกษา ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชนชายที่เข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรการอบรมเพื่อให้ผู้ได้รับการอบรมมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม สมกับที่ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาอยู่ในความรับผิดชอบของกองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนา แผนกนักธรรม-ภาษาบาลี ควบคู่กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) ให้แก่พระภิกษุสามเณรตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 เป็นโรงเรียนที่นำหลักสูตรที่เหมาะสมกับเยาวชนยุคปัจจุบัน เพราะสามารถบูรณาการนำเอาการศึกษาสงฆ์ทั้ง 3 แผนกมาหลอมเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นการศึกษาแผนกเดียวที่ทุกคนยอมรับว่า เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ที่จัดการศึกษาบูรณาการพุทธศาสตร์กับศาสตร์อื่นๆ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 โดยมีพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดทำหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน มีฆราวาสทำหน้าที่เป็นรองผู้บริหารในการช่วยกันบริหารโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ (กองพุทธศาสนศึกษา, สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557)

แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรของผู้นำเชิงพุทธ

การบริหารจัดการองค์กรต่างๆในปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยวิทยาการบริหารจัดการ เข้ามาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรและสิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า“ผู้บริหารต้องมีจักขุมตา แปลว่ามีสายตาวีไกล คือมองการณ์ไกล” วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกในองค์กรยอมรับ และดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้นองค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้

ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่จุดเดียวคือ วิมุตติ (ความหลุดพ้นทุกข์) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเทียบมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉะนั้น ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติรส ฉะนั้น”

ความหมายของการบริหาร

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต.2554) ได้ให้ความหมาย การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น

สมพงศ์ เกษมสิน (2555) ได้สรุปว่า การบริหาร คือการใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากร(Administrative Resources) มาประกอบการตามกระบวนการ (Process of administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธงชัย สันติวงษ์ (2550) กล่าวถึงความหมายของการบริหาร ว่า การบริหารเป็นงานของหัวหน้างานทุกคนที่ต้องปฏิบัติในฐานะที่เป็นผู้นำของกลุ่ม ซึ่งจะต้องมีภารกิจในการเป็นผู้ทำการจัดระเบียบทรัพยากรต่างๆ และประสานกิจกรรมเพื่อให้เกิดความสำเร็จขององค์กร

นิภา แก้วศรีงาม.(2550) ได้ให้ความหมายของการบริหารจัดการธุรกิจหรือองค์กรว่าหมายถึง แสดงให้เห็นจากกลุ่มของบุคคลที่มาร่วมกันทำงานด้วยโครงสร้างและการประสานงานเป็นหลักการจัดเจนแนชัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดเป้าหมายไว้, ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรจากสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ (เรียกว่า การบริหารแบบ 4 M) ซึ่งประกอบด้วย (1) คน (Man) (2) เงิน (Money) (3) วัตถุดิบ (Material) เครื่องจักร และ(4) การบริหาร (Management)

ดังนั้น สรุปความหมายต่างๆข้างต้น ได้ว่า“การบริหารจัดการ”จึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งผู้บริหารต้องเข้ามาช่วยเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร

ความสำคัญของการบริหารเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม

1. การบริหารจัดการสามารถประยุกต์ใช้กับองค์กรใดองค์กรหนึ่งได้
2. เป้าหมายของผู้บริหาร คือ ความสำเร็จ และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร
3. การบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับการเพิ่มผลผลิต (Productivity) โดยมุ่งสู่ประสิทธิภาพ (Efficiency) (วิธีการใช้ทรัพยากรโดยประหยัดที่สุด) และประสิทธิผล (Effectiveness) (บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์สูงสุด)
4. การบริหารจัดการสามารถนำมาใช้สำหรับผู้บริหารในทุกระดับชั้นขององค์กร

ดังนั้น การบริหารเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา นอกจากต้องคำนึงถึงหลักการบริหารเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จตามหลักสากลแล้ว ยังต้องบูรณาการหลักธรรมในการบริหารด้วย

1. หลักบริหารทั่วไป ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และแรงงาน หรือคน (man) ตามองค์ความรู้ในการบริหารงานสมัยใหม่ จะต้องยึดองค์ประกอบสำคัญดังกล่าว เพื่อพิจารณา กำหนดเป้าหมายขององค์กร ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรอย่างไร แต่ต่อมาได้มีการพัฒนาระบบการบริหารงาน เพื่รองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุง และพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่รองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารงานขององค์กร เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทยหรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมากขึ้น การแข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคิดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้นและจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วม (Participation) มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment) การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความมั่นใจจาก องค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และการจัดการ (management) หรือกระบวนการทางการบริหาร (Administration)

2. นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเชิงพุทธ หลักสัปบุริสธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมาบูรณาการกับการบริหาร ซึ่งจัดเป็นหลักการบริหารเชิงพุทธ มี 7 ประการ (พระไตรปิฎกพระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 6 มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์) คือ

2.1 ธัมมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผลและรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

2.2 อุตัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือ ความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่างๆ

2.3 อัตตัญญตา (Knowing Oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ความสามารถและคุณธรรมเป็นอย่างไรและเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพและมั่นคงถาวร

2.4 มัตตัญญตา (Moderation, Knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงินหรือการขยายกิจการต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการ แข่งขันที่รอบคอบ และรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

2.5 กาลัญญตา (Knowing the Proper time) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการจะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณา ถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรเร่ง อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

2.6 ปริสัณญตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตรและคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือ การประสานงานกับชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชนจะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

2.7 ปุคคลัญญตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถและคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคลและใช้มอบงานที่เหมาะสม ให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนาและบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถและภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรมและเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการ

ทำงานเป็นหมู่คณะการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

การบริหารเชิงพุทธหรือพุทธวิธีการบริหาร

การศึกษาการบริหารเชิงพุทธในครั้งนี้ ขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ 5 ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2554) ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ดังนั้น เมื่อพิจารณาการบริหารเชิงพุทธ หรือพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการและการกำกับดูแล ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. การบริหารเชิงพุทธในการวางแผน คือ การใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์และพันธกิจ ให้ชัดเจน เพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้นองค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้

2. การบริหารเชิงพุทธในการจัดองค์กร คือการกระจายอำนาจการให้ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง ลูกน้องต้องให้ความเคารพหัวหน้าในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อนและการใช้คนให้เหมาะกับงานในองค์กร

3. การบริหารเชิงพุทธในการบริหารงานบุคคล คือ การจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร การมอบภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถ มีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ

4. การบริหารเชิงพุทธในการอำนวยการ คือ การสื่อสารเพื่อการบริหารการดำเนินงานใช้หลัก 4 ส. (ที.สี./149/161) ได้แก่ 1) สันติสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย 2) สมทปนา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกรู้ว่าต้องฝ่าฟันให้ไกลและไปให้ถึง 3) สมุตเตสนา (แก้แค้น) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายและ 4) สัมปัทสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงานและความสามารถในการจงใจคนของพระพุทธเจ้าตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทิ ตถากาโร) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่ทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำมาดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย 3 ประการ (อง.ติก.20/479/146) ดังนี้ 1) อัตตอธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง 2) โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่องนั่นคือ ยึดทัศนะหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง 3) ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ

5. การบริหารเชิงพุทธในการกำกับดูแล คือ การควบคุม การกำกับดูแลสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลองค์กรเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ เช่นเพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

สรุปว่า การบริหารเชิงพุทธ ยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร การบริหารเชิงพุทธจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตอธิปไตย (การถือตนเองเป็นใหญ่) และโลกาธิปไตย (การถือคนอื่นเป็นใหญ่)

หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารเชิงพุทธ

ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อเราพิจารณาถึงองค์ความรู้การบริหารเชิงพุทธแล้ว สามารถนำหลักการมาประยุกต์ใช้เพื่อบริหารจัดการองค์กรให้บรรลุเป้าหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำหลักธรรมมาใช้นั้นมีหลักต่างๆ ดังนี้

1. หลักธรรมที่ใช้กับการดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จมี 4 ประการ คือ

1) ศรัทธา ทำให้ข้ามโอชะได้ หรือศรัทธาทำให้ข้ามโอชะได้นั้นในการทำงานอะไรถ้าคนเราหรือผู้ทำงานนั้นไม่มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองกระทำผลของงานก็จะไม่สำเร็จ แต่เมื่อเราทำด้วยความเชื่อมั่นว่าการกระทำในสิ่งนั้น ๆ เมื่อสำเร็จแล้วจะได้ผลตามที่ตนคิด เหล่านี้โดยไม่ย่อท้ออุปสรรค ความเชื่อเหล่านี้จะข้ามพ้นอุปสรรคไปได้

2) ความไม่ประมาท ทำให้ข้ามอรรณพได้ ทำให้ข้ามอรรณพได้ความหมายว่า การบริหารงานต่างๆ ถ้าเราทำด้วยความไม่ประมาทพิจารณาถึงเหตุผลคอยระมัดระวังจะทำให้งานเรียบร้อย ความประมาททำให้เกิดความผิดพลาดและมีปัญหาตามมาหลายๆ อย่าง การจะก้าวไปสู่ความสำเร็จต้องไม่มองข้ามปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เมื่อมีปัญหาแล้วต้องรีบแก้ไขหาทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา การมองปัญหว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่รีบหาทางแก้ไขหรือป้องกันถือว่ามี ความประมาทความสำเร็จของงานจะไม่ราบรื่นหรือไม่สำเร็จตามเป้าหมายได้ดังนั้นหลักความไม่ประมาทจึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีความตระหนักอยู่เสมอ

3) ความเพียร ทำให้ล่วงทุกข์ได้ ทำให้ล่วงทุกข์ได้หมายความว่า ความเพียรคือหัวใจสำคัญของการทำงานผู้นำหรือผู้บริหารเมื่อเจอปัญหาแล้วไม่อดทนไม่มีความเพียรพยายามที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นก็จะพบแต่ความทุกข์ใจ ผู้นำหรือผู้บริหารที่เข้าใจสภาพปัญหาแล้วค่อยเพียรพยายามแก้ไขด้วยความมุ่งมั่นที่จะให้บรรลุเป้าหมายที่ตัวเองตั้งไว้ถึงแม้จะพบอุปสรรคปัญหายังไม่ถอยถอยในที่สุดก็จะประสบความสำเร็จ ดังนั้นความเพียรจึงได้ชื่อว่า ทำให้ล่วงทุกข์ได้

4) ปัญญา ทำให้บริสุทธิ์ได้ หมายความว่า การบริหารงานต่างๆ ของผู้นำต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง มองให้ทะลุในปัญหาทุกด้าน (อง.ติก.20/485/146)

สรุปว่า หลักธรรมที่ใช้ประกอบดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จหรือที่เรียกทั่วไปว่า ปณิธิธัมมูปกรณกถาหรือธรรมเป็นเครื่องมือแห่งความสำเร็จมี 4 ประการ คือ ศรัทธาทำให้ข้ามโอชะได้ ความไม่ประมาททำให้ข้ามอรรณพได้ ความเพียร ทำให้ล่วงทุกข์ได้ และปัญญา ทำให้บริสุทธิ์ได้ ผู้บริหารทั้งหลายควรมีเครื่องมือทั้ง 4 ประการจะทำให้ประสบความสำเร็จได้

2. หลักพุทธธรรมที่เป็นวิสัยทัศน์ของผู้บริหารเชิงพุทธ 3 ประการ

การบริหารงานในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ใช้ในการบริหารเพื่อให้เกิด

ประโยชน์สูงสุดและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ในหุติยาปณิกสูตร อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงลักษณะของนักบริหารไว้ 3 ประการ คือ

1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคาถูกแล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้คือ มีความชำนาญในการใช้ความคิด

2) วิธูโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชร ต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะข้อนี้คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะข้อนี้สำคัญมาก “นกไม่มีชนคนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ (อง.ติก.20/490/146)

สรุปว่า หลักการบริหารเชิงพุทธเป็นการนำหลักที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเกี่ยวกับการบริหารงานทุกระดับ ผู้บริหารที่จะให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้

ดังนั้น การบริหารเชิงพุทธอันดับแรกคือ ความซื่อสัตย์จริงใจต่อเพื่อนร่วมงาน รักษาหลักการข้อตกลง สัจจะนี้มีความจำเป็นต้องมีประจำใจทุกคน เพราะถ้าหากแสดงความจริงใจต่อกันแล้วสามารถร่วมงานร่วมสังคมกันไปได้นาน ทุกคนต้องแสดงความบริสุทธิ์ใจความจริงใจที่จะการดำเนินงานเรื่องนั้นๆ ให้สำเร็จเป้าหมาย การที่จะรักษาพวกพ้องได้ ต้องมีความจริงใจต่อเขา การจะรักษาชื่อเสียงและความนิยมได้ ก็ต้องมีความซื่อตรงต่อเวลา แสดงตามข้อตกลงตามเงื่อนไขของเวลา

บทสรุป

การบริหารเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาคือการที่ผู้บริหารมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมทั้งในการคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน ในการบริหารงาน ต้องมีกรอบมีรูปแบบที่ชัดเจนไม่ควรให้เป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น ถ้าบุคลากรในโรงเรียนตั้งแต่หัวหน้า ลูกน้อง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติได้ตามหลักคำสอนที่นำมาใช้จะเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมของคนทั่วไปอย่างไม่มีวันเสื่อม และจะได้เป็นแบบอย่างของโรงเรียนอื่นๆ อีกด้วย ด้านการบริหารผู้อำนวยการ หรือรองผู้อำนวยการ โรงเรียนในฐานะผู้นำ ต้องประยุกต์หลักธรรมมาใช้เพื่อความสำเร็จ ทำให้ประสบความสำเร็จในการครองตน ครองคน และครองงานเรียงตามลำดับความสำคัญก่อน หลัง ได้แก่

หลักพุทธธรรมที่เป็นวิสัยทัศน์ของผู้บริหารเชิงพุทธ 3 ประการ ได้แก่ 1. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนดำเนินการได้กำไรแล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่าหุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อนี้คือ มีความชำนาญในการใช้ความคิด 2. วิรูโ หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะข้อนี้คือ ความชำนาญด้านเทคนิค 3. นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีเพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะข้อนี้สำคัญมาก “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

เอกสารอ้างอิง

- กนก แสนประเสริฐ. (2559). เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ : การประชุมผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศ. วัดไร่ขิง จ.นครปฐม.
- กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2557). คู่มือปฏิบัติงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2528). หลักการบริหาร : คิดและทำอย่างผู้จัดการใหญ่. กรุงเทพฯ: เอเชียเพรส.
- _____. (2550). การบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช
- นิภา แก้วศรีงาม. (2550) จิตวิทยาองค์การ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระไตรปิฎก. พระสุตตันตปิฎก. เล่มที่ 6 มัชฌิมนิคาย อุปริปัณณาสก. โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมมจิตโต). (2554). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2555). หลักการบริหารและการจัดการ ที่น่ารู้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เกษมสุวรรณ.
- สมหวัง วิทยาปัญญานนท์. (2531). บริหารเชิงพุทธแนวท่านพุทธทาส. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.